

στανται μεταξύ κοινωνικοῦ καὶ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ ¹. Καὶ ποῖαι εἶναι αἱ διαφοραὶ αὗται; Ὁ κοινωνικὸς ὀργανισμὸς στερεῖται τῆς συγκεκριμένης μορφῆς τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ. Τὰ μέλη αὐτοῦ δὲν ἀπαρτίζουν, ὡς τὰ μέλη τῶν ὀργανικῶν σωμάτων, συγκεκριμένον ὄλον. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη διαφορὰ. Ἐπιπροσθέτως ἡ συνείδησις τῆς κοινωνίας φέρεται ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς, ἐν ᾧ ἡ συνείδησις τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ εἶναι ἐντετοπισμένη εἰς ἓν τμῆμα τούτου, δηλαδὴ εἰς τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα ².

Τὸ ἀληθές εἶναι, ὅτι τὴν ὑπαρξίν τῶν ἀνωτέρω διαφορῶν εἶχεν ἤδη ἐξ ἀρχῆς ὑπαινιχθῆ ὁ *Spencer* ³. Περὶ τῆς πρώτης ὁμοῦς διαφορᾶς, δηλαδὴ περὶ τῆς ἐλλείψεως φυσικῆς συνοχῆς μεταξύ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, εἶχεν οὗτος διδάξει, ὅτι αὕτη αἴρεται οὐσιαστικῶς ὑπὸ τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς συνοχῆς, ἡ ὑποία ὑφίσταται μεταξύ αὐτῶν ⁴. Περὶ ἀμφοτέρων τέλος τῶν διαφορῶν εἶχεν εἶπει ὁ *Spencer*, ὅτι ἡ πιστοποίησις τούτων ἐγένετο μᾶλλον κατὰ «παρέκβασιν», καὶ ὅτι ἡ παρέκβασις αὕτη εἶναι ἀνίσχυρος, ὅπως προσβάλη τὸ κῶρος τῆς θεμελιώδους ἀναλογίας του ⁵. Πῶς συμβαίνει ὁμοῦς αἰφνιδίως, ὥστε ὁ *Spencer*, λησμονῶν ὅσα ἐδίδαξεν ἐν τοῖς προηγουμένοις κεφαλαίοις, νὰ ἐπικαλῆται πλέον τὰς διαφορὰς, τὰς ὁποίας ἀρχικῶς εἶχε παραμελήσει, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς συμπεράσματα ἀντίθετα πρὸς τὰς ἀρχικὰς καὶ θεμελιώδεις παρατηρήσεις του; Πῶς συμβαίνει ὥστε ὁ ἄνθρωπος, ὅστις παρέβαλε κατὰ τρόπον νατουραλιστικώτατον τὰς διπλᾶς σιδηροδρομικὰς γραμμὰς πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ διπλοῦν σύστημα τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ⁶, νὰ ἐπικρίνη αἰφνιδίως τὰς ἐστερημένας καὶ τῆς ἐλαχίστης νατουραλιστικῆς κατευθύνσεως ἀναλογίας τοῦ *Πλάτωνος* καὶ τοῦ *Hobbes* ⁷, ἀναλογίας, τὰς ὁποίας οἱ δύο φιλόσοφοι

¹ *Spencer*, op. cit., § 269.

² Κατὰ τῆς ὑπαρξεως τῆς ἀνωτέρω διαφορᾶς ἀστράφησαν κυρίως οἱ *Espinas* καὶ *v. Lillienfeld*. Πρὸς σχετικῶς: *Frans Oppenheimer*, op. cit., σ 63.

³ *Spencer*, op. cit., §§ 221 καὶ 222.

⁴ *Spencer*, op. cit., § 221.

⁵ *Spencer*, op. cit., § 228.

⁶ *Spencer*, op. cit., § 245.

⁷ *Spencer*, op. cit., § 269.

έχρησιμοποίησαν, ὡς γνωστόν, μόνον πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἠθικῶν περὶ πολιτείας θεωριῶν τῶν; Πάντα ταῦτα τὰ παράδοξα ὀφείλονται, καθ' ἡμᾶς, ἀπλούστατα εἰς τὸν λόγον, ὅτι ὁ *Spencer*, μετανοήσας, ὡς εἶπομεν ἤδη, διὰ τὴν ὑπὲρ τὸ δέον θερμὴν καὶ νατουραλιστικὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀναλογίας μεταξὺ κοινωνίας καὶ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ, ἠθέλησεν ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν εὐθυνῶν τῆς ἀρχικῆς στάσεως αὐτοῦ. Ὁ ἱστορικὸς ὅμως τῆς κοινωνιολογίας, ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἀυστηρῶς ἐπιστημονικοῦ ἔργου του, ὀφείλει νὰ τονίσῃ, ὅτι ὁ *Spencer* φέρει ἀκεραίας τὰς εὐθύναις ὀλοκλήρου τῆς μετ' αὐτὸν ἀναπτυχθείσης «ὀργανολογικῆς» σχολῆς. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς κοινωνιολογίας ἐβάσισεν ἐπὶ τῆς ἀναλογίας μεταξὺ κοινωνίας καὶ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ.

§8.— Ἡδὴ ὑπολείπονται ὀλίγαι ἀκόμη λέξεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ δεύτερον, δηλαδὴ θεωρητικὸν μέρος τῆς κοινωνιολογίας τοῦ *Spencer*. Τὰ δύο προτέλευταία κεφάλαια αὐτοῦ ἀφιερώνει οὗτος εἰς τὴν ἔρευναν τῶν διαφορῶν τύπων κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ τῶν «μεταμορφώσεων», ἅς ὑφίστανται αἱ κοινωνίαι, μεταβιβαζόμεναι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τύπου εἰς τὸν ἄλλον.

Τὰς κοινωνίας διακρίνει ὁ *Spencer*: α) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ βαθμοῦ τῆς συνθέσεως αὐτῶν¹, καὶ β) ἐπὶ τῇ βάσει κριτηρίου εἰδικωτέρου, δηλαδὴ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐπικρατοῦντος εἰς αὐτὰς εἶδους κοινωνικῆς δράσεως². Ἐκεῖνας μὲν τῶν κοινωνιῶν, τῶν ὀποιῶν ἡ ὄρᾳσις στρέφεται μᾶλλον περὶ τὴν λεηλασίαν, ὀνομάζει οὗτος «πολεμικὰς», ἐν ᾧ τὰς ὑπολοίπους, τῶν ὀποιῶν ἡ ὄρᾳσις εἶναι μᾶλλον παραγωγικὴ, ὀνομάζει «βιομηχανικὰς». Ἡ διάκρισις αὕτη μεταξὺ πολεμικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ τύπου ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς ἠθικῆς περὶ πολιτικῆς ὀργανώσεως τῶν κοινωνιῶν θεωρίας τοῦ *Spencer*. Εἰδικώτερον θὰ πραγματευθῶμεν περὶ ταύτης ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὸ πέμπτον μέρος τῆς κοινωνιολογίας αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεῖ νὰ τονίσωμεν τοῦτο: ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πράγματι ἐνδιαφέροντος

¹ *Spencer*, op. cit., § 257.

² *Spencer*, op. cit., §§ 258 κ. ε.

σημείου τούτου τῆς περὶ κοινωνίας θεωρίας του, δὲν λησμονεῖ ὁ *Spencer* τὰς ἀναλογίας. Οὕτω π. χ. διδάσκει οὗτος, ἔτι ἡ μεταβολὴ τοῦ πολεμικοῦ τύπου εἰς βιομηχανικὸν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν μεταμόρφωσιν, ἣν ὑφίστανται οἱ φυσικοὶ ὀργανισμοί, ὅταν τὰ ἐξωτερικὰ ὄργανα μεταβιβάξουν τὴν ἡγεμονικὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὰ ἐσωτερικά¹.

Ἐθ. — Ὑπάρχει — ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ *L. v. Wiese*² — ἐν τμῆμα τῆς κοινωνιολογίας, τοῦ ὁποίου ἡ ἔρευνα δέον ὅπωςδῆποτε νὰ βασισθῇ καὶ ἐπὶ βιολογικῶν κριτηρίων. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τμῆμα εἶναι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τοὺς πρὸς ταύτην συνδεομένους θεσμούς. Τὸ νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι μόνον ἐπὶ τῆ βάσει βιολογικῶν κριτηρίων δέον νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ ἔρευνα τῆς οἰκογενείας, εἶναι βεβαίως ἐσφαλμένον. Ἡ οἰκογένεια, ὡς ἀντικείμενον ἐρεῦνης, εἶναι δισυπόστατος. Πάντες οἱ συνιστῶντες αὐτὴν θεσμοὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγηθοῦν ὑπὸ τῆς βιολογίας. Ὑπάρχουν θεσμοί, ὡς π. χ. ὁ θεσμὸς τῆς προικός, τῶν ὁποίων ἡ προέλευσις εἶναι καθαρῶς κοινωνικὴ. Αὐτὸς οὗτος ὁ θεσμὸς τῆς μονογαμίας εἶναι θεσμὸς ὀφειλόμενος μᾶλλον εἰς κοινωνικά — εἰδικώτερον μάλιστα εἰς οἰκονομικά — παρὰ εἰς βιολογικά αἷτια. Ἡ ἐξέλιξις ὑποτάσσει σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τὴν οἰκογένειαν ὑπὸ τὴν κοινωνίαν. Πάντως ἡ βιολογικὴ ὄψις αὐτῆς οὐδέποτε θὰ παύσῃ ὑφίσταμένη. Ἐξ αὐτῆς μάλιστα δέον ὅπωςδῆποτε νὰ ὀρμηθῇ ὁ θέλων νὰ ἐρευνήσῃ ταύτην καὶ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξίν της.

Ὁ *Spencer* πραγματεύεται περὶ τῆς οἰκογενείας ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς κοινωνιολογίας του. Ἡ ἔρευνα αὐτοῦ ὀρμάται ἐκ τοῦ θεμελιώδους νόμου τῆς συντηρήσεως τοῦ εἶδους. Βασιζόμενος ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων, εἰς ἃ εἶχε καταλήξει ἡ περὶ τὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου καὶ ἀναπτύξεως τοῦ εἶδους στραφεῖσα ἔρευνά του, διδάσκει ὁ *Spencer*, ὅτι ὅσον πληρεστέρα ἡ ἀνάπτυξις ὀργανισμοῦ τινος, τόσον μικρότεραι αἱ θυσίαι, ἃς προσφέρει τὸ ἄτομον εἰς τὸν βωμὸν τοῦ εἶδους³. Παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ αἱ θυσίαι περιορίζον-

¹ *Spencer*, op. cit., § 264.

² *L. v. Wiese*, op. cit., σ. 108.

³ *Spencer*, op. cit., §§ 275 κ. ἑ.

ται εις τὸ *minimum*, τῆς συντηρήσεως τοῦ εἶδους συνδυαζομένης μάλιστα πρὸς ἠθικὰς ἱκανοποιήσεις τοῦ ἀτόμου. Ὅσον μάλιστα περισσότερο ἐξελίσσεται ὁ ἄνθρωπος, τόσο περισσότερο συμφιλιούται τὸ εἶδος πρὸς τὸ ἄτομον, τῶν βιολογικῶν σκοπῶν τῆς οἰκογενείας συνταυτιζομένων τελικῶς πρὸς τοὺς ἠθικοὺς καὶ κοινωνικοὺς σκοποὺς αὐτῆς¹. Τοῦτο ὁμῶς προαπαιτεῖ μακρὰν καὶ βαρεῖαν ἐξέλιξιν. Ἀπὸ τοῦ μικροσκοπικοῦ πρωτοζωαρίου, τὸ ὁποῖον, ἀναπαραγόμενον διὰ σχιζογονίας, θυσιάζει τὴν ἀτομικὴν ζωὴν αὐτοῦ χάριν τῆς ζωῆς τοῦ εἶδους, μέχρι τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου δὲν ἐξαντλοῦνται πάντα τὰ στάδια, ἅτινα προώρισται νὰ ὀδηγήσωσι πρὸς τὴν συμφιλίωσιν ἀτόμου καὶ εἶδους. Μόνον ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος κατορθώνει τελικῶς νὰ συμβιδάσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ εἶδους πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ ἀτόμου. Αἱ πρωτόγονοι κοινωνίαι δὲν εἶναι τελείως ἀπηλλαγμέναι τῆς ἀνάγκης τῶν θυσιῶν.

Αἱ πρωτόγονοι σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο φύλων εἶναι, κατὰ τὸν *Spencer*, ἀπηλλαγμέναι παντὸς τύπου, δὲν διέπονται ὑπὸ κανόνων καὶ στεροῦνται κατ' ἀκολουθίαν κοινωνικῶν φραγμῶν ἢ ἐλατηρίων². Τὸ πάθος τῆς στιγμῆς καὶ ἡ θέλησις τοῦ βιολογικῶς ἀρτιωτέρου εἶναι οἱ μόνοι παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ρυθμίζουν τὰς πρωτογόνους σχέσεις μεταξὺ τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος. *Αἱ πρωτόγονοι κοινωνίαι δὲν ἐγνώρισαν ὠρισμένον τύπον ἐνώσεως μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.* Πάντες οἱ τύποι τοῦ γάμου ἀνάγονται εἰς διαθέσεις τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου. Οὐδεὶς ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος τύπων εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀποκλειστικῶς ἰδιάζων εἰς αὐτάς. Ἡ ἀποψις αὕτη, ἦν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πλείστους ἐθνολόγους τῆς ἐποχῆς του ὑπεστήριξεν ὁ *Spencer*, εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ μόνη ὀρθή. Σήμερον αἱ ἀνθρωπολογικαὶ ἔρευναι, βασιζόμεναι οὐχὶ ἀπλῶς ἐπὶ τῶν μονομερῶν στοιχείων, δηλαδὴ ἐπὶ τῶν ταξιδιωτικῶν πληροφοριῶν, ἐφ' ὧν ἐβασίζετο ὁ *Spencer*, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ καθαρῶς ἱστορικῶν στοιχείων καὶ δὴ στοιχείων ὀφειλομένων εἰς μαρτυρίας ἀρχαίων Ἑλλήνων συγ-

¹ *Spencer*, op. cit., § 277.

² *Spencer* op. cit., §§ 278 κ. ε

γραφείων, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Διόδωρος, ὁ Στράβων, ὁ Πλούταρχος καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀριστοτέλης, καταλήγουν ὡσαύτως εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὐδεμία μορφή γάμου εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἡ ἀποκλειστικῶς ἀρχικὴ¹. Αὐτὴ αὐτὴ ἡ μονογαμία πιστοποιεῖται ὡς ὑφισταμένη παραλλήλως πρὸς πάσας τὰς ἄλλας μορφὰς τοῦ γάμου ἢ καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν πλήρη καὶ ἀκαθόριστον σύμμειξιν, δηλαδὴ ἐλευθερίαν τῶν σχέσεων μεταξύ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ὑπάρχουν μάλιστα—ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ *Spencer*²—περικτώσεις, καθ' ἃς ἡ μονογαμία, χωρὶς νὰ ἀποτελῆ θεσμὸν ὑποχρεωτικόν, ἐμφανίζεται ὡς ἡ μόνη πρὸς τὰς ἀνάγκας ὠρισμένων πρωτογόνων φυλῶν ἀνταποκρινομένη μορφή τοῦ γάμου. Οὕτω π. χ. ἡ διασπορά φυλῶν τινῶν ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ὑπῆρξε κατ' ἀνάγκην συνδεδεμένη πρὸς τὴν μονογαμίαν. Ὡς θεσμὸς βεβαίως ἀποκλειστικὸς καὶ ὑποχρεωτικὸς δὲν ἐνεφανίσθη αὐτὴ εἰ μὴ κατὰ πρῶτον ἐν Ρώμῃ, ὅπου λόγοι οἰκονομικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ ὠδήγησαν εἰς τὴν παγίωσιν τῆς³. Οἱ πρὸς παγίωσιν αὐτῆς συμβαλόντες οἰκονομικοὶ λόγοι δὲν εἶναι ἄσχετοι καὶ πρὸς τὸν θεσμὸν τῆς προικῆς, ὅστις ἐμφανίζεται, ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, ὡς ὁ προκαλέσας ἐν τινι μέτρῳ τὴν ἐξέλιξιν, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν οἰκονομικὴν χειραφέτησιν τῆς γυναικῆς καὶ εἰς τὸν ἐλεύθερον γάμον. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ πιστοποιηθῆ σοβαρωτάτη σχέσις τοῦ αἰγυπτιακοῦ, δι' αὐτοῦ δὲ ἴσως αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐλληνικοῦ δικαίου πρὸς τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον. Ἡ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις γενομένη διάκρισις μεταξύ «ἐγγράφου» καὶ «ἀγράφου» γάμου ἐχρησίμευσεν ἐν πολλοῖς ὡς τὸ νομικὸν πλαίσιον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάπτυξις προσδιώρισε σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀποκρυστάλλωσιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἐλευθέρου γάμου⁴. Ἡ ἐξέλιξις ὁμοίως αὐτῆ,

¹ Πρὸς σχετικῶς: *Eduard Meyer*, *Geschichte des Altertums*, Einleitung: *Elemente der Anthropologie*, Stuttgart und Berlin 1925, σ. 26.

² *Spencer*, *op. cit.*, § 310

³ Πρὸς σχετικῶς *Max Weber*, *Wirtschaftsgeschichte*, München und Leipzig 1924, σ. 59

⁴ *L. Mitteis und U. Wilcken*, *Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde*, Leipzig und Berlin 1912, Bd. II, erste Hälfte, σ. 203 κ. ε. Πρὸς ἰδίᾳ σ. 212 κ. ε., ὅπου συνδυάζεται ὑπὸ τοῦ *Mitteis* ὁ θεσμὸς τῆς προικῆς πρὸς τὰ ὠρισμένα δικαιώματα. ἄτινα ἤρθετο εἰς αὐτοῦ ἡ γυνή.

ἐξέλιξις ὀφειλομένη εἰς καθαρῶς κοινωνικάς, συγκεκριμένως μάλιστα οἰκονομικάς, θρησκευτικάς καὶ νομικάς συνθήκας τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, οὐδεμίαν ἔχει ἀμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ *Spencer* ὀρθῶς πιστοποιουμένην ἀρχικὴν ἐμφάνισιν τῆς μονογαμίας. Αὕτη, ἐστερημένη κοινωνικῶν αἰτίων καὶ ὀρισμένης τυπικῆς ὑποστάσεως, ἀπετέλεσεν ἐξ ἐπόψεως κοινωνικῆς σύμπτωμα ἐξ ἴσου ἀκαθόριστον, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι μορφαὶ τοῦ γάμου, αἱ ὁποῖαι παραλλήλως πρὸς αὐτὴν ἐχαρακτήρισαν τὰς πρωτογόνους μεταξὺ τῶν δύο φύλων σχέσεις. Μονογαμία καὶ πολυγαμία, ἐνδογαμία καὶ ἐξωγαμία, χωρὶς νὰ ἀποτελοῦν θεσμούς ἢ μορφὰς ὀρισμένας, ὀφίσταντο εἰς τὰς πρωτογόνους κοινωνίας πλησίον ἀλλήλων ὡς συμπτώματα βιολογικῶν καὶ οὐχὶ κοινωνικῶν διαθέσεων ἢ καταστάσεων. Ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας τῶν φυλῶν καὶ τῶν γεωγραφικῶν συνθηκῶν, ὅφ' ἃς ἐτέλουν αὐταί, ἐμφανίζονται αἱ σχέσεις τῶν δύο φύλων ἄλλοτε μᾶλλον ὑπὸ τὴν μίαν, ἄλλοτε μᾶλλον ὑπὸ τὴν ἄλλην μορφήν, μηδεμιᾶς ἐξ αὐτῶν δικαιουμένης νὰ διεκδικήσῃ τὸν τίτλον τῆς ἀποκλειστικῶς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ γάμου. Ὄρθῶς ἀντικρούει ὁ *Spencer* τὴν ἄποψιν τοῦ *John F. MacLennan*, καθ' ἣν ἡ πρωτόγονος μορφή τοῦ γάμου ὑπῆρξεν ἡ τῆς πολυανδρῆς ἐξωγαμίας¹. Κατὰ τὸν *M' Lennan*, οἱ πρωτόγονοι ἄνθρωποι ἐφόνευον τὰ τέκνα θηλυκοῦ γένους καὶ τοιοῦτοτρόπως αἱ κοινωνίαι αὐτῶν, στερούμεναι ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ γυναικῶν, κατέληγον εἰς τὴν πολυανδρίαν² καὶ εἰς τὴν ἀρπαγὴν ξένων γυναικῶν. Ἡ ἄποψις αὕτη, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἐπικυροῦται ὑπὸ τῆς πραγματικότητος, τοῦ ἐθίμου τῆς ἀρπαγῆς ξένων γυναικῶν ἐμφανιζομένου σπανιώτατα ἐν συνδυασμῶ πρὸς πολυανδρίαν³, ἀντιφάσκει, ὡς ὀρθῶς τονίζει ὁ *Spencer*⁴, καὶ πρὸς ἑαυτήν. Ὁ *M' Lennan* διδάσκει, ὅτι πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ

¹ *Spencer*, op. cit., §§ 284 κ. ε.

² Τὴν ἄποψιν, ὅτι ἡ παιδοκτονία ὠδήγησεν εἰς τὴν πολυανδρίαν ὑποστηρίζει καὶ ὁ *Wilhelm Wundt*, χωρὶς ὁμως νὰ συνδυάσῃ αὐτὴν ἀναγκαστικῶς πρὸς τὸ ἔθιμον τῆς ἀρπαγῆς ξένων γυναικῶν ἢ καὶ χαρακτηρίσῃ αὐτὴν ὡς γενικὸν ἔθιμον τῶν πρωτογόνων κοινωνιῶν. Πρὸς *W. Wundt*, *Elemente der Völkerpsychologie*, Leipzig 1912, σ. 44.

³ *Spencer*, op. cit., § 285.

⁴ *Spencer*, op. cit., § 286.

πρωτόγονοι φυλαί ἐστεροῦντο ἐπαρκoὺς ἀριθμοῦ γυναικῶν. Πῶς ὁμοῦ καὶ πόθεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κατῶρθωναν αὐταὶ νὰ προμηθεύωνται δι' ἀρπαγῆς τὰς γυναίκας, ὧν εἶχον ἀνάγκην; Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *M' Lennan*, διδάσκει ὁ *Spencer*, ὅτι ἡ ἐξωγαμία οὐδέποτε ἰσχυρῶς ὡς νόμος ἀπόλυτος καὶ γενικός¹, καὶ ὅτι ἡ ἀρπαγὴ ἐμφανίζεται ὡς τρόπος λαφυραγωγίας ἢ καὶ ἀπλῶς ὡς μέσον ἀτομικῆς ἀναδείξεως². Ταῦτα περὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἐθίμου τῆς ἐξωγαμίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξέλιξιν, ἣν ὑπέστη αὕτη ἀργότερον, περὶ αὐτῆς δὲν πραγματεύεται ὁ *Spencer*. Ἀναγκαῖον ἐν τούτοις εἶναι νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ἔκτασις, ἣν ἔλαβεν ἀργότερον ἡ ἰσχύς τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐξωγαμίας, ὠφείλετο σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὸν λόγον, ὅτι ἡ ἐν τῷ αὐτῷ κύκλῳ ἀνατροφή ἄρρένων καὶ θηλέων ἤρξατο παρακωλύουσα τὴν ἐπαρκῆ ἀνάπτυξιν τῶν γενετησίων ὀρμῶν³. Τοῦτο πάντως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς αἷτιον τῆς γενέσεως τοῦ ἐθίμου τῆς ἐξωγαμίας. Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος δὲν ἐγνώριζε φραγμοὺς εἰς τὰς γενετησίους ὀρμὰς αὐτοῦ. Ὡς γνωστόν, αὐτὸς οὗτος ὁ γάμος μεταξὺ ἀδελφῶν δὲν ὑπῆρξεν ἄγνωστος παρὰ τοῖς πρωτογόνοις. Τοῦ πεπολιτισμένου ὁμοῦ ἀνθρώπου ἡ γενετήσιος ὀρμὴ, ἀναχαιτιζομένη διὰ τῆς ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην ἀνατροφῆς, καταφεύγει πρὸς ἰκανοποιήσιν τῆς εἰς τὴν ἐξωγαμίαν. Μόνον ἐκεῖ, ὅπου λόγοι πολιτικοί, οικονομικοὶ ἢ θρησκευτικοὶ ἀπήτουν τὴν διατήρησιν τῆς γνησιότητος τοῦ αἵματος, ἀπαντᾶται ἐνδογαμία καὶ δὴ, ὡς π. χ. παρὰ τοῖς Πτολεμαίοις, γάμος μεταξὺ ἀδελφῶν. Ἐνδογαμία μὴ ὀφειλομένη εἰς τοὺς ἀνωτέρω λόγους δέον νὰ χαρακτηρισθῇ, ὅπου κατ' ἐξαιρέσιν ἐνεφανίσθη, ὡς σύμπτωμα παρακμῆς. *Σύμπτωμα παρακμῆς καὶ ἐκφυλισμοῦ ἀποτελεῖ καὶ ἀρχὴν πᾶν ἔθιμον, τὸ ὁποῖον, ἰδιάζον εἰς τοὺς πρωτογόνους, ἀναγεννᾶται ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ ἀνθρώπῳ.*

Ἄς ἐπανέλθωμεν ἤδη εἰς τὸν *Spencer*. Εἶπομεν, ὅτι οὗτος ἀντέκρουσε — καὶ δὴ ἐπιτυχῶς — τὴν θεωρίαν τοῦ *M' Lennan*, καθ' ἣν

¹ *Spencer*, op. cit., § 286.

² *Spencer*, op. cit., § 287.

³ Ἠρῶλ. *Maz Weber*, op. cit., σ. 48.

ἡ πολυανδρική ἐξωγαμία ὑπῆρξεν ἡ ἀρχική μορφή τοῦ γάμου. Συνεπῆς πρὸς τὴν ἀρχὴν, ἐξ ἧς ὠρμήθη, ἀντικρούει ὁ *Spencer* μετὰ ταῦτα καὶ τὴν ἀποψιν, καθ' ἣν ὁ τὰς πρωτογόνους σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο φύλων διέπων ἀπόλυτος νόμος ὑπῆρξεν ἡ πλήρης ἐλευθερία συμμίξεως, ὁ «κομμουνιστικὸς» γάμος¹. Εἰδικῶς μάλιστα ἀντικρούει οὗτος τὴν γνώμην τοῦ *John Lubbock*, καθ' ἣν ἡ ἔλλειψις τοῦ αἰσθήματος τῆς κατοχῆς ἐφ' ὠρισμένης γυναικὸς ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἐλλείψεως γενικῶς τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Χωρὶς νὰ ἀποκρούῃ πλήρως τὴν ὑπαρξίν σχέσεώς τινος μεταξὺ τῶν δύο τούτων αἰσθημάτων, διδάσκει ὁ *Spencer* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *Lubbock*, ὅτι ὁ πρωτόγονος δὲν στερεῖται πλήρως τοῦ αἰσθήματος τῆς ἰδιοκτησίας. Δὲν θεωροῦμεν σκόπιμον, ὅπως εἰσέλθωμεν εἰς τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν τοῦ λίαν πολυπλόκου αὐτοῦ ζητήματος. Ἀρκούμεθα ἀπλῶς εἰς τὴν παρατήρησιν, ὅτι ὁ *Spencer* ἔθιξε τοῦτο μᾶλλον ἐπιπολαίως. Τὸ ἐπιχείρημα, δι' οὗ κυρίως ζητεῖ οὗτος νὰ ἀντικρούσῃ τὴν γνώμην τοῦ *Lubbock*, εἶναι τὸ ἐξῆς: δεδομένου, ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ κύνες, φυλάττοντες τὰ πράγματα τοῦ κυρίου των, ἀποδεικνύουν, ὅτι διέπονται ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἰδιοκτησίας, ὁ ἄνθρωπος, ἀνώτερος ὢν τῶν ὑπηρετούντων αὐτὸν ζώων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στερῆται τούτου². Δὲν εἶναι ὁμοῦς αὐθαίρετος καὶ ἀφελὴς ὁ τρόπος, δι' οὗ ζητεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ ὁ *Spencer* τὴν συμπεριφορὰν τοῦ κυνός, ὁ ὁποῖος, φυλάττων τὰ πράγματα τοῦ κυρίου του, ἐκδηλοῖ ἀπλῶς τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν του; Φρονοῦμεν, ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ *Spencer*, παρασυρθεὶς ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῶν πραγμάτων, ἐπλανήθη. Ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας, γεννηθεῖσα μετὰ τὴν ἀγροτικὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου—καὶ δὴ οὐχὶ ἀμέσως μετ' αὐτήν—, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπορρεύσασα ἐξ αἰσθήματος ἐμφύτου εἰς αὐτόν. Ἐὰν εἶχεν αὕτη ἀπορρεύσει ἐκ τοιοῦτου αἰσθήματος, θὰ ἦσαν τελείως ἀνεξήγητοι αἱ ἐπὶ μακρὸν ἰσχύσασαι κοινοτικαὶ μορφαὶ ἀνθρωπίνης συμβιώσεως³, μορφαί, ὑπὸ τὰς ὁποίας, ὡς γνωστὸν, εἶχε πλήρως ἀγνοηθῇ

¹ *Spencer*, op. cit., § 292.

² *Spencer*, op. cit., § 292.—Ἠρβλ. σχετικῶς καὶ op. cit., § 536.

³ Ὁ *Spencer* προεπέθεσεν ἐν ἄλλῃ σημείῳ τοῦ ἔργου του (πρβλ. op. cit., § 538)

ή ύπαρξις τοῦ ἀτόμου. Ὅτι ἔφερον ὁ ἄνθρωπος οὐχὶ μόνον μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ, ἀνεφέρετο εἰς τὸ σύνολον. Κοινότης ἀγαθῶν καὶ διαθέσεων ἐχαρακτήριζε τὰς μορφὰς ταύτας τῆς συμβιώσεως, ὧν τὴν ἐπιστημονικὴν ἀναγνώρισιν ἐξησφάλισε διὰ τοῦ θεμελιώδους ἔργου τοῦ Ὁ Φερδινάνδος Τόννιες¹. Πῶς συμβιβάζεται ἡ κοινότης αὕτη πρὸς τὴν ὑπαρξιν ἐμφύτου εἰς τὸν ἄνθρωπον αἰσθήματος ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας; Ὁ *Spencer*, ἂν καὶ ἐμφανίζεται υἱοθετῶν τὴν ὠραιότητα τὴν παρατήρησιν τοῦ *Henry Maine*, καθ' ἣν ἄλλοτε μὲν ὡς μόνας κοινωϊνικὴ ἰσχυεν ἡ οἰκογένεια, ἐν ᾧ σήμερον ἰσχύει τὸ ἄτομον², δὲν φαίνεται ἐν τούτοις ἐννοήσας ταύτην ἐπαρκῶς. Ἐὰν ἐνόει οὗτος ταύτην ἐπαρκῶς, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, παραλλήλως πρὸς τὴν υἱοθέτησιν αὐτῆς, νὰ προβῆ καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ὡς αἰσθήματος ἐμφύτου εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὅτι βεβαίως ὀρθῶς ἀποκρούει ὁ *Spencer* εἶναι ἡ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν θεωρίαν περὶ τῆς πρωτογόνου κοινοκτημοσύνης ὑποστηρικθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Lubbock* θεωρία τοῦ «κομμουνιστικοῦ γάμου». Δὲν ὑπάρχουν δεδομένα μαρτυροῦντα ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως, ὅτι ἡ πλήρης ἐλευθερία συμμίξεως, δηλαδὴ ἡ ἀγαμία, προηγῆθη τῶν περισσότερον συγκεκριμένων τρόπων ἱκανοποιήσεως τῶν γενετησίων ὀρμῶν. Ἡ ἐλευθερία συμμίξεως ἐμφανίζεται συχνότατα συνδεδεμένη πρὸς αὐτὸν τοῦτον

νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπαρξιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος κοινοτικῶν μορφῶν διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι τὸ αἰσθημα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀνεικσιμενοποιηθῆ πρὸ τῆς ἀγροτικῆς περιόδου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐὸ ὅτι ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία οὐδὲ μετὰ τὴν ἀγροτικὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἀνθρώπων ἀπαντᾷται ἀμέσως, δικαιολογεῖ οὗτος δι' ἀναλόγου ἰσχυρισμοῦ. Κατὰ τὸν *Spencer*, τὸ ἱερὸν παράδειγμα τῶν προγόνων δὲν ἐπέτρεψεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀγροτικὴν ἐγκατάστασιν τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅμως πῶθεν ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ αἰσθημα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἦτο ἐμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον; Ὡς ἐμφυτον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῆ εἰ μὴ τὸ αἰσθημα ἐκεῖνο, τοῦ ὁποῦ ἡ ὑπαρξις ἐπιδεικνύει διαρκῶς καὶ δι' ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου ὀρισμένα συμπτώματα. Ὁ ἀμφισβητῶν, ὡς ὁ *Spencer*, τὴν ὑπαρξιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ὡς αἰσθήματος ἐμφύτου εἰς τὸν ἄνθρωπον, δὲν δικαιούται νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ αἰσθημα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ὡς ἐμφυτον.

¹ Πρὸς κυρίως: *Ferdinand Tönnies, Gemeinschaft und Gesellschaft, Berlin 1926, σ. 23 καὶ 24 (I Buch, § 11).*

² *Spencer, op. cit., 320.*

τὸν θεσμὸν τῆς μονογαμίας.¹ Ἡ θεωρία τοῦ *J. Bachofen*. καθ' ἣν ἡ γυνὴ ἀπὴλλαξε τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ ἀρχικῶς ἀπανταχοῦ ισχύσαντος ἐθίμου τῆς ἐλευθέρως συμμίξεως², βασιζέται ἐπὶ ἀπλῆς ὑποθέσεως καὶ οὐχὶ ἐπὶ ἱστορικῶν ἢ ἐθνολογικῶν δεδομένων. Μόνον τὸ ὑπὸ τοῦ *Spencer* ὑποστηριζόμενον, δηλαδὴ ὅτι πᾶσαι αἱ μορφαί, ὑφ' ἃς ἐνεφανίσθησαν μέχρι τοῦδε αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο φύλων, ἀνάγονται εἰς διαθέσεις αὐτοῦ τούτου τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια. Ὡσαύτως, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ταύτην, δεόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἄρθη καὶ ἡ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *Henry Maine* ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ *Spencer* ἄποψις, καθ' ἣν ἡ οἰκογένεια τῶν πρωτογόνων ἐστὲρ εἶτο ὠρισμένης μορφῆς³. Θεωρεῖται, ὡς ἡ τοῦ *Maine* ἢ τοῦ ἡμετέρου *Ἐλευθεροπούλου*⁴, καθ' ἃς ἡ ἀρχικὴ μορφή τῆς οἰκογενείας ὑπῆρξεν ἡ πατριά, βασιζονται ἐπὶ ἀπλῶν ὑποθέσεων.

Ἡ ἀναγωγὴ πασῶν τῶν μορφῶν τοῦ γάμου εἰς πρωτόγονα ἔθιμα δὲν ἐμποδίζει βεβαίως τὸν *Spencer* ἀπὸ τοῦ νὰ προβῇ ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς διάφορον ἠθικὴν ἐκτίμησιν ἐκάστης ἐξ αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν συσχέτισιν τούτων πρὸς τὰς μορφὰς κοινωνικῆς ὀργανώσεως. Οὕτω π. χ. θεωρεῖ ὁ *Spencer* τὴν μονογαμίαν ὡς προσδιορίζουσαν τὸν ἀνώτατον βαθμὸν ἀναπτύξεως τῆς οἰκογενείας⁵. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σχέσιν τῶν μορφῶν τοῦ γάμου πρὸς τὰς μορφὰς κοινωνικῆς ὀργανώσεως, περὶ αὐτῆς διδάσκει ὁ *Spencer* τὰ ἐξῆς: Ὁ τύπος τῆς πολυγαμίας, ὁ ὁποῖος ὑποτάσσει πολλὰς γυναῖκας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐνὸς ἀνδρός, ἰδιάζει κυρίως εἰς τὸν πολεμικὸν τύπον κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἐν ᾧ ἡ μονογαμία ἰδιάζει κυρίως εἰς τὸν βιομηχανικὸν καὶ εἰρηνικὸν τύπον κοινωνικῆς ὀργανώσεως⁶. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανικῆς ὑποστάσεως τῶν κοινωνιῶν ἀναπτύσσεται καὶ ἐδραιοῦται ὁ

¹ Πρὸβλ. *Eduard Meyer*, op. cit., σ. 25.

² Πρὸβλ. σχετικῶς: *W. Wundt* op. cit., σ. 37.

³ *Spencer*, op. cit., §§ 316 κ. ε.

⁴ *Eleutheropoulos*, *Soziologie*. 1923, σ. 50.

⁵ *Spencer*, op. cit., § 312.

⁶ *Spencer*, op. cit., §§ 315 καὶ 323.

θεσμός τῆς μονογαμίας καὶ δι' αὐτοῦ βελτιοῦται ἀπὸ πάσης ἐπόψεως ἢ θέσις τόσον τῶν γυναικῶν, ὅσον καὶ τῶν τέκνων¹. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη, ἢ ὅποια φαίνεται ἐπικυρουμένη καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, δὲν ἐρευνᾶται ὑπὸ τοῦ *Spencer* ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῆ ἐκτάσει. Τὸ ἐρώτημα — ἐρώτημα σπουδαιότατον —, ἐάν καὶ κατὰ πότον συνδέεται ἡ ἐξέλιξις τῆς μονογαμίας καὶ τῆς βιομηχανικῆς ὀργανώσεως τῶν κοινωνιῶν πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς πορνείας, δὲν θίγεται ὑπ' αὐτοῦ. Ὡς θὰ εἶδωμεν κατωτέρω — συγκεκριμένως: ἐν τῷ κεφαλαίῳ, τὸ ὁποῖον θὰ ἀφιερῶσωμεν εἰς τὸν Μαρξισμόν —, ἡ σοσιαλιστικὴ περὶ γάμου καὶ οἰκογενείας θεωρία διδάσκει, ὅτι ἡ μονογαμία ἐγέννησε τὴν πορνείαν. Εἶναι ἄρα γε ἡ ἄποψις αὕτη ὀρθή; Ἐπιφυλασσόμενοι, ὅπως πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διεξοδικώτερον, ἀρκούμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: ἡ πορνεία — μὴδ' αὐτῆς ταύτης τῆς ὁμοφυλοφιλοῦ πορνείας ἐξαιρουμένης — ἦτο γνωστὴ καὶ πρὸ τῆς ἐδραϊώσεως τῆς μονογαμίας. Ἡ Αἴγυπτος τῶν Πτολεμαίων μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ σαφῶς. Ὅ,τι διακρίνει ἀπλῶς τὴν παλαιὰν πορνείαν ἀπὸ τῆς ἀπορρυσάσης ἐκ τῆς νομικῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς μονογαμίας, εἶναι τοῦτο: ὅτι, ἐν ᾧ ἡ πορνεία παλαιοῦ τύπου ἦτο συνήθως, ὡς π. χ. ἐν Αἰγύπτῳ, νομικῶς ἀνεγνωρισμένη καὶ ἐπροστατεύετο δι' ἀγωγῆς; ἢ μετὰ τὴν ἐδραϊώσιν τῆς μονογαμίας ὑφισταμένη πορνεία βασιίεται ἐπὶ συμβάσεως ἀθεμίτου². Ἄλλη οὐσιαστικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου τύπου τῆς πορνείας εἶναι ἡ ἐξῆς: ἡ πρὸς τὴν μονογαμίαν συνδεομένη πορνεία, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ταλαιάν, ἢ ὅποια ἦτο ἀπλῶς μία τῶν διαφόρων μορφῶν, ὑφ' ἧς συνήπτοντο αἱ μεταξὺ τῶν δύο φύλων σχέσεις, ἐμφανίζεται ὡς τὸ ἀναγκαῖον καὶ μόνον δυνατὸν συμπλήρωμα τῆς μονογαμίας, ὡς τὸ ἐξ αὐτῆς πηγάζον ἀναγκαῖον κακόν. Τονίζοντες τὴν ἀνωτέρω διαφορὰν δὲν λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τὴν νεωτάτην ἐξέλιξιν, ἢ ὅποια φαίνεται ὀδηγοῦσα πρὸς τὴν πλήρη κλέον χειραφέτησιν τῆς γυναικὸς καὶ πρὸς τὸν κλονισμόν αὐτοῦ τούτου τοῦ θεσμοῦ

¹ *Spencer*, op. cit., §§ 327, 332 καὶ 337.

² Πρὸς *Max Weber*, op. cit., σ. 44.

τοῦ τυπικοῦ γάμου. Ἐὰν δὲν ἀπατῶσιν ἡμᾶς συμπτώματα πρόωρα, ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ ὁδηγεῖ καὶ πρὸς τὴν ἐξάλειψιν τῆς πορνείας ὡς ἀναγκαίας καταστάσεως. Ἡ οικονομικὴ χειραφέτησις τῆς γυναικὸς ἐκτοπίζει σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς σαρκὸς τῆς.

Τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ εἰς τοὺς οἰκογενειακοὺς θεσμοὺς ἀναφερομένου τμήματος τῆς κοινωνιολογίας τοῦ *Spencer* περιλαμβάνει γενικὰ συμπεράσματα περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς οἰκογενείας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ παρελθόν, τοῦτο προσπαθεῖ ὁ *Spencer*, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν τοῖς προηγουμένοις κεφαλαίοις γενομένης ἐρεῦνης, νὰ ἐμφανίσῃ, ὡς προσδιορισθὲν ὑπὸ τοῦ γενικοῦ νόμου τῆς ἐξελίξεως καὶ ὡς ἐπιδείξαν τὴν τάσιν πρὸς ὀλοκλήρωσιν¹. Αἱ ἀκαθόριστοι καὶ ἀσυνάρτητοι σχέσεις τῶν πρωτογόνων λαμβάνουν σὺν τῷ χρόνῳ συγκεκριμένην μορφήν. Περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς οἰκογενείας ἐκφράζεται ὁ *Spencer* ὡς ἐξῆς: Ἡ μονογαμία εἶναι ἡ τελικὴ μορφή τοῦ γάμου καὶ δὴ ἡ μορφή, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ δὲν θὰ ἔχῃ πλέον ἀνάγκην νομικῆς κυρώσεως, διότι θὰ μεταβληθῇ εἰς ἔνωσιν οὐσιαστικὴν καὶ πραγματικὴν². Ἡ ἰσότης μεταξὺ τῶν δύο φύλων θὰ καταστῇ πληρεστέρα καὶ αἱ γυναῖκες, μετὰ τὴν πλήρη κατάργησιν τῶν πολέμων, θὰ ἀποκτήσωσι καὶ δικαιώματα πολιτικά³. Αὐτὴ αὐτὴ ἡ σχέσις τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς θέλει, κατὰ τὸν *Spencer*, ῥυθμισθῆ κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα μεγαλειτέραν ἀνεξαρτησίαν εἰς τὰ τέκνα⁴. Ἀλλὰ καὶ ἡ στοργὴ τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, στοργή, ἧς ἐστεροῦντο πλήρως οἱ πρωτόγονοι, θέλει αὐξηθῆ, ἐξασφαλιζομένης οὕτω τῆς γεροντικῆς ἡλικίας τῶν γονέων⁵. Γενικῶς δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι αἱ παρατηρήσεις τοῦ *Spencer*, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ μέλλον τῆς μονογαμίας καὶ γενικῶς τῆς οἰκογενείας, θίγουσιν ἀπλῶς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ζητήματος. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ *L. v. Wiese*, ὁ *Spencer*

¹ *Spencer*, op. cit., § 836.

² *Spencer*, op. cit., § 839.

³ *Spencer*, op. cit., § 840.

⁴ *Spencer*, op. cit., § 841.

⁵ *Spencer*, op. cit., § 842.

ἀδυνατεί νά ἐμβαθύνῃ εἰς τόν ψυχικόν κόσμον τῆς συγχρόνου πραγματικότητος ¹.

60.—Τὸ τέταρτον μέρος τῆς κοινωνιολογίας τοῦ *Spencer* φέρει τὸν τίτλον: «θεσμοὶ ἐθιμοτυπίας». Τί καλύπτεται ὑπὸ τὸν παράδοξον τοῦτον τίτλον; Ὡς θεσμοὺς ἐθιμοτυπίας χαρακτηρίζει ὁ *Spencer* τὰ ἔθιμα ἐκεῖνα, δι' ὧν ἐξεδηλοῦντο ἐν ταῖς πρωτογόνοις κοινωνίαις αἱ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διακρίσεις. Τὰ ἔθιμα ταῦτα, ὀφειλόμενα εἰς τὸν φόβον, ἐν ἐνέπνεεν ὁ νικητὴς εἰς τὸν ἠττημένον καὶ γενικῶς ὁ ἰσχυρὸς εἰς τὸν ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτοῦ τασσόμενον, προηγήθησαν, κατὰ τὸν *Spencer*, πάσης πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ὀργανώσεως τῶν κοινωνιῶν ². Αὐτὰ ταῦτα τὰ ἔθιμα τοῦ χαιρετισμοῦ καὶ τῶν φιλοφρονήσεων ἀνάγονται εἰς τὴν ἀνάγκην, ἣν ἠσθάνετο ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἠττημένος, ὅπως φανῆ εὐάρεστος εἰς τὸν νικητὴν καὶ κύριόν του ³. Διὰ τῶν ἐθίμων τούτων, τὰ ὁποῖα ἐγεννήθησαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν καθαρῶς πρακτικῶν καὶ οὐχὶ συμβολικῶν σκοπῶν, ἐπετεύχθησαν αἱ πρῶται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κοινωνικῶν τάξεων διακρίσεις. Αὐτὴ αὕτη ἡ κάλυψις τοῦ σώματος δι' ἐνδυμασίας ἐχρησίμευε παρά τοῖς πρωτογόνοις ὡς σῆμα κοινωνικῆς διακρίσεως, τῶν αἰχμαλώτων ὑποχρεουμένων, ὅπως περιφέρονται γυμνοὶ ⁴. Ἡ ἐθιμοτυπία, οὕσα κατὰ ταῦτα «φυτικὸν προϊόν τῆς σχέσεως, ἣ ὁποῖα ἐνώνει τὸν νικητὴν μετὰ τοῦ ἠττημένου», ἐμφανίζεται ὡς ἀρρήκτως συνυφασμένη πρὸς τὴν ὑπόστασιν τοῦ πολεμικοῦ τύπου τῶν κοινωνιῶν ⁵. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν «συρμόν», ὁ ὁποῖος ἰδιάζει εἰς καθεστῶς ἐλευθέρως συμπεριφορᾶς καὶ ἐργασίας καὶ ὁ ὁποῖος τείνει εἰς τὴν ἐξάλειψιν τῶν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὑφισταμένων διαφορῶν, ἡ ἐθιμοτυπία προὑποθέτει καθεστῶς ὑποχρεωτικῆς ἐργασίας, καθεστῶς τυραννικόν ⁶. Ὁρμώμενος ἐκ τῶν σχέσεων τούτων, καταλήγει ὁ *Spencer* εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι

¹ *L. v. Wiese*, op. cit., σ. 104.

² *Spencer*, op. cit., §§ 343 κ. ε.

³ *Spencer*, op. cit., §§ 383 καὶ 392.

⁴ *Spencer*, op. cit., § 412.

⁵ *Spencer*, op. cit., § 429.

⁶ *Spencer*, op. cit., § 426.

ή πρόοδος του επί της ελευθέρως εργασίας βασιζομένου, δηλαδή βιομηχανικού τύπου των κοινωνιών θα έχη ως αποτέλεσμα την εξαφάνισιν των διαφόρων εκδηλώσεων εθιμοτυπίας, εκδηλώσεων, αί οποίαι, έστερημένοι πλέον πρακτικού σκοπού, θέλουσιν εκτοπισθῆ υπό της άνωτέρας διανοητικότητας των ανθρώπων και υπό του αισθήματος της πλήρους μεταξύ αὐτῶν ισότητος¹.

Δέν θεωροῦμεν άναγκαῖον, ὅπως προβῶμεν εἰς λεπτομερῆ κριτικήν τοῦ περὶ τὴν εθιμοτυπίαν άσχολουμένου τμήματος τῆς κοινωνιολογίας τοῦ *Spencer*. Αἱ ἐν αὐτῷ άναπτυσσόμεναι σκέψεις, σκέψεις άναφερόμεναι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, οὔτε ἐπιδοκιμασίας, οὔτε άντικρούσεως χρῆζουσιν. Καὶ ὅσαι ἐξ αὐτῶν άποκαλύπτουσιν ἀληθείας δέν άνταποκρίνονται εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνιολογίας. Ἡ εθιμοτυπία, καθισταμένη ἀντικείμενον βαθυτέρας ἐρεύνης, θὰ ἦτο δυνατόν νά άποτελέσῃ συμβολὴν εἰς τὴν συστηματικὴν κοινωνιολογίαν καὶ δὴ εἰδικῶς εἰς τὴν περὶ σχέσεων διδασκαλίαν. Ὁ *Spencer* ὁμως δέν φαίνεται άποβλέψας πρὸς τοιοῦτον σκοπόν. Ἡ ἔρευνα αὐτοῦ ἐμφανίζεται ἀπλῶς ὡς συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γενέσεως των κοινωνικῶν τάξεων. Εἶναι ὁμως δυνατόν νά θεωρηθῆ καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὡς συμβολὴ σοβαρά; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο θὰ άπαντήσωμεν κατ' ἀνάγκην άρνητικῶς. Περὶ των αἰτίων, ἅτινα ὠδήγησαν εἰς τὴν γένεσιν των κοινωνικῶν τάξεων, δέν πραγματεύεται ὁ *Spencer*. "Ὅ,τι διδάσκει οὗτος άναφέρεται ἀπλῶς εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, ὑφ' οὓς ἐξεδηλώθησαν αἱ πρῶται στοιχειώδεις διακρίσεις μεταξύ των ανθρώπων. Πάντας τοὺς τύπους τούτους, ἀπὸ τοῦ άκρωτηριασμοῦ μέχρι τῆς φιλοφρονήσεως, προσπαθεῖ ὁ *Spencer* νά άποδώσῃ εἰς τὸν φόβον ἢ μᾶλλον εἰς τὴν παράγουσαν τοῦτον φυσικὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἡττημένου. Λύεται ὁμως διὰ τῆς ἐρμηνείας ταύτης τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως των κοινωνικῶν τάξεων;

61.— Ἡ ἐν τῷ πέμπτῳ τμήματι τῆς κοινωνιολογίας τοῦ *Spencer* περιλαμβανομένη διδασκαλία περὶ πολιτείας καὶ πολιτικῶν ἐν γέ-

¹ *Spencer*, op. cit., § 483.